

SAMOZREJMÝ A PREDSA UNIKÁTNY SANDALO

CLEAR, NEVERTHELESS UNIQUE SANDALO

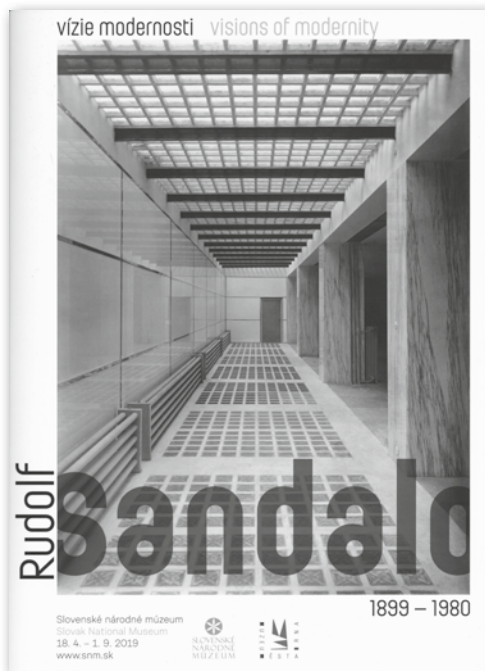
Katarína Haberlandová

Fotografie Rudolfa Sandala vnímame ako prirodzenú súčasť medzivojnových architektonických časopisov, predstavujúcich jeden z ťažiskových materiálov pre výskum modernej architektúry. Ide predovšetkým o časopis *Forum* vydávaný na Slovensku, ale nielen ten. Fotograf publikoval v celej plejáde periodík prvej republiky, medzi ktoré patrili *Styl*, *Stavba*, *Stavitel*, *Architekt SIA* či *Časopis československých architektů*. Azda sa dá aj povedať, že jeho videnie a spôsob dokumentovania modernej architektúry ovplyvňovali, ba dokonca niekedy určovali štýl a kvalitu vizuálu časopisov, do ktorých prispieval. Fotografia ako jedna z oblastí moderného umenia zaznamenala v medzivojnovom období v Československu nevídaný rozkvet a pôsobilo tu viacero vynikajúcich fotografov zameriavajúcich sa na architektúru. Napríklad Josef Hofer, jeden z najznámejších dokumentaristov Bratislavy, pracoval pre magistrát mesta už od roku 1914 a v roku 1923 začal pôsobiť ako fotograf Vedeckých ústavov mesta Bratislavy, pod ktoré patrili archív a múzeum. Sandalove fotky prevyšovali už beztak vysoko položenú latku fotografovania architektúry. Ako to však býva, veci a témy, s ktorými sa stretávame v rámci našej práce často a stanú sa samozrejmosťou, nemáme potrebu skúmať do hĺbky. A tak aj osobnosť Rudolfa Sandala veľmi dlho čakala na svojho historika, ktorý by si položil elementárnu, no zásadnú otázku, *Odkiaľ sa vlastne tento skvelý fotograf svojrázneho mena zjavil?*

Mimoriadna umelecká úroveň Sandalových fotografií na seba napokon strhla pozornosť dvoch popredných historikov modernej architektúry z Brna – Jindřicha Chatrného a Dagmar Černouškovej. Profesionálna intuícia ich dávno ubezpečila v tom, že načreli do zaujímavej témy, svojím významom ďaleko presahujúcej hranice Brna. Aj v Sandalovom prípade sa potvrdilo, že biografický výskum je špecifický svojou permanentnou neukončenosťou. Ved'

doneďavna sme mali len základné informácie o jeho živote, a aj niektoré z nich sa ukázali ako nepravdivé. Zistilo sa napríklad, že fotograf nezomrel v roku 1960 v Berlíne, ako sa dlho predpokladalo, ale do roku 1980 žil vo Frankfurt nad Mohanom. Možno i potreba vymedziť si hranice tejto etapy výskumu v reálnom časovom horizonte – v rámci prípravy vydania Sandalovej biografie – motivovala autorov najprv usporiadať výstavu s výberom jeho fotografií. Výstavu v roku 2018 otvorili v Brne – na Špilberku a na jar tohto roku v Bratislave, v Slovenskom národnom múzeu.

Výstava predstavuje Sandala ako fotografa architektúry, no jeho otec, Rudolf Sandalo starší, sa vo svojom ateliéri pôvodne špecializoval na portrétnu a módnou fotografiu. Po presídlení rodiny z Poľska do Brna na začiatku 20. storočia rodina začala podnikáť na Morave. Už niekedy na konci 1. svetovej vojny v ateliéri pracoval aj Sandalo mladší, a keď sa v roku 1926 stal otcovým riadnym spoločníkom vo firme, pomaly menil jej tématické zameranie. V roku 1930 vedenie ateliéru celkom prebral a jeho pozornosť sa sústredila výhradne na architektúru. Fotograf si vybudoval početný okruh záujemcov o unikátne zaznamenanie svojich diel. Ako autori sumarizujú, medzi architektmi, ktorí pravidelne Sandala oslovovali s novými zákazkami, boli známi funkionalisti – Bohuslav Fuchs, Bohumír Čermák, Ernst Wiesner, Jindřich Kumpošt a ďalší. Postupne sa Sandalova povest' skvelého fotografa rozšírila aj mimo Brna či Prahy. Často fotil aj v Bratislave a po celom Slovensku. Nielen pre českých architektov, ktorí tu v medzivojnovom období pôsobili, ale aj pre architektov domácich – spomeňme aspoň architekta židovského pôvodu Friedricha Weinwurma. Zvláštnym ocenením Sandalových kvalít bola jeho práca na sérii fotografií diela slávneho architekta Miesa van der Rohe v Brne – vily Tugendhat. Fotografie

VÍZIE MODERNOSTI, RUDOLF SANDALO (1899 – 1980)

AUTORI VÝSTAVY: JINDŘICH CHATRNÝ, DAGMAR ČERNOUŠKOVÁ, REALIZÁCIA: TOMÁŠ HOLLÝ, JINDŘICH CHATRNÝ, IVAN JAKUBOVSKÝ, JIŘÍ PIKOUS, ZUZANA VÁŠÁRYOVÁ

Slovenské národné múzeum Bratislava, 18. 4. – 1. 9. 2019

vily zachytenej v zimnom období, s popraškom snehu na trávniku a stromami bez lístia, oplývajú zvláštnou nostalgiou. Dve z nich vystavili v Múzeu moderného umenia v New Yorku v roku 1932 zásluhou Miesovho priateľa, architekta Philipa Johnsona. V súvislosti s fotografiami vily Tugendhat došlo aj k novým zisteniam, keď vďaka štedrému daru súkromného zberateľa vyšlo najavo, že kompletná séria obsahovala omnoho viac záberov, než bolo donedávna známych.

Expozícia výstavy je pochopiteľne koncipovaná tak, aby predstavila to najlepšie zo Sandalových fotografií. Nielen v zmysle reprezentatívneho výberu diel československej moderny, ale aj v rovine zobrazenia všetkých podstatných aspektov modernej architektúry, ktoré oko tohto fotografa dokázalo zachytiť a oceniť – od jej konštrukčného riešenia a formálneho vzhľadu, až po interiéry s prvkami dopĺňajúcimi architektonický celok. Aby autori navodili intímnejšiu atmosféru, včlenili do expozície kreslá z vily Tugendhat. Okrem toho ju oživil modelmi stavieb a sklenenými negatívami, ako aj takmer neznámymi časopismi so Sandalovými fotografiami. Vystavené zbierkové predmety pochádzajú z Moravskej zemskej knižnice, Múzea mesta Brna, Slovenského centra dizajnu a Zemského archívu v Opave.

Výstava ukazuje, že aj zdanlivo nepodstatné detaily môžu byť v podaní Sandala umeleckým objektom – rovnako elegantné kreslo vo vile Tugendhat, ako aj toaleta v brnianskych

mestských kúpeľoch. Fotograf si vedel bravúrne zvoliť spôsob fotografovania danej architektúry, aby bol výsledok pre konkrétneho objednávateľa čo najpôsobivejší. Autori výberom fotografií ukázali jeho individuálny prístup ku každej zákazke. V niektorých prípadoch fotografie výrazne upravoval a retušoval – zbavoval všetkých rušivých momentov odvádzajúcich pozornosť od čistých línií architektúry. Inokedy zase, ako v prípade Fuchsovho penziónu Radun v Luhačoviciach, zámerne odfotoval dom zo zvýšeného miesta, aby zachytil ľudí cvičiacich na terase a lehátko na balkónoch s ledabolo prehodenými osuškami.

Ako sme naznačili, výstava je akouśi prípravnou fázou pre vydanie biografie Rudolfa Sandala na jeseň tohto roku. Práca na knihe pochopiteľne otvára ďalšie možnosti rozboru tejto osobnosti. Vedľa jeho relatívne dobre známeho fotografického diela, aspoň čo sa týka územia bývalého Československa, ostáva mnoho otázok ohľadne Sandalových životných peripetií. Je napríklad známe, že fotograf napriek svojmu dlhoročnému pôsobeniu v Brne nedostal v meste domovské právo a ani československé občianstvo. Od polovice tridsiatych rokov Sandalo pôsobil v Prahe, no ani tu so svojimi žiadosťami o trvalý pobyt nepochodil. Okrem toho sa vie o jeho kšeftoch so židovským majetkom i o práci pre nemecké tajné služby. To všetko, dodnes obostreté tajomstvom, vyplynulo v jeho odchod do Berlína v roku 1942, odkiaľ sa niekedy po vojne presídlil do Frankfurtu. Temná stránka Sandalovej osobnosti je popri jeho cenenej tvorbe líniou, ktorá k ďalšiemu bádaniu láka azda najviac, hoci autori si uvedomujú, že nemajú o nej pre jej rozporuplnosť takmer žiadne informácie. Každopádne, výstava je výborným prostriedkom, ako priaznivcov medzivojnovnej architektúry a umenia pripraviť na vydanie knihy, ktorým sa – aspoň nateraz - zavŕši niekoľkoročné pátranie po dielach a životných premetoch tohto výnimočného fotografa a kontroverzného podnikateľa. Predovšetkým však prezentáciu tvorby Rudolfa Sandala vnímame ako komplexne uchopený výstavný počin prinášajúci širokému publiku množstvo nových poznatkov o architektúre 20. storočia vysoko odborným a súčasne zrozumiteľným spôsobom.

Text vznikol aj vďaka finančnej podpore agentúry VEGA (projekt č. 2/0074/17) a agentúry APVV (projekt APVV-16-0584).

This text was made possible through the financial support of the agency VEGA (project no. 2/0074/17) and agency APVV (project APVV-16-0584).